

081. BIJBELSTUDIE OVER DEN DEDESMA O OPO BAKA HERLEVING DER DODEN - TECHIAT HAMETIM תחיית המתים

Zowel het christendom alsook het Messiasbelijdend jodendom wortelen beiden in twee fundamentele gebeurtenissen: de kruisdood en de opstanding van Yeshua haMashiach. Zijn kruisiging is een historische gebeurtenis, die naast de Bijbel ook door niet-christelijke bronnen wordt bevestigd. Bij de תְּקוּמָה *tequma* [opstanding] van Yeshua bestaat er echter een verschil van benadering. Voor de niet-joodse christenen was de opstanding uit de dood het grootste wonder dat er maar bestaat. Zij was dus het bewijs bij uitstek voor de g'ddelijkheid van Yeshua. Een gewoon mens is immers niet in staat om de dood te overwinnen, en zo is het geloof in "de opstanding van Jezus Christus" tot de hoeksteen van het christendom geworden.

Joodse geloofservaring

Voor de Joodse gelovigen daarentegen was niet Zijn opstanding, maar de letterlijke vervulling van de talrijke profetieën uit TeNaCH aangaande de Mashiach [Messias] in de persoon van Yeshua het bewijs van Zijn g'ddelijkheid. Zijn opstanding was voor de Joden in tegenstelling tot de niet-joden niet echt een wereldschokkende gebeurtenis. Integendeel! Het Jodendom kende individuele gevallen van opstanding reeds lang vóór die tijd en bovendien maakte תְּחִיַּת הַמֵּתִים *Teshiat haMetim* [de herleving der doden] reeds toen al deel uit van het Joodse geloof. Sterker nog: de opstanding van Yeshua kan *uitsluitend* vanuit Joodse bronnen worden aangetoond! Per slot van rekening is Hij volgens het Evangelie na Zijn verrijzenis uit het graf uitsluitend aan Joden verschenen, wat ook Sha'ul haShaliach [de apostel Paulus] later bevestigde: *"Want voor alle dingen heb ik u overgegeven, hetgeen ik zelf ontvangen heb: De Mashiach is gestorven voor onze zonden, naar de Schriften, en Hij is begraven en ten derden dage opgewekt, naar de Schriften, en Hij is verschenen aan Keifa [Petrus], daarna aan de twaalfen. Vervolgens is Hij verschenen aan meer dan vijfhonderd broeders tegelijk, van wie het merendeel thans nog in leven is, doch sommigen zijn ontslapen. Vervolgens is Hij verschenen aan Ya'aqov [Jacobus] en daarna aan al de Sh'lichim [apostelen]; maar het allerlaatst is Hij ook aan mij verschenen, als aan een ontijdig geborene."* **Surinaams:** *"Bika mi ferteri unu a moro prensari sani san mi srefi ben Ieri, èn dati na tak' Mashiach dede fu wi sondu ede soleki fa a Santa Buku ben taki. Den beri En, ma tapu a di fu dri dei A opo baka na dede, soleki fa a Santa Buku ben taki. Dan A sori Ensrefi na Keifa [Petrus], baka dati A sori Ensrefi na den twarfu man fu En. Baka dati A sori Ensrefi na moro leki feifi hondro brada nanga sisa di den ben de makandra. Sonwan fu den dede kba, ma moro furu fu den e libi ete. Dan A sori Ensrefi na Ya'aqov [Yakobus], baka dati na ala den boskopuman fu En. Na a kba, A sori Ensrefi na mi tu. Mi di de leki wan pikin di no gebore tapu en ten."* **Hindoestaans:** *"Ham khus khabar ke sab se barka bát sunli aur tulogse bataili hai ki Mashiach hamlogke páp ápan uppar leike aur hamlogke dari par krus par maral jaise Parmeswar ke pustak me likhal raha. Tab okar matti paral, aur tisara din par U ji utháwal gail. Ehu bhi likhal raha ki aisane hoiga. Ekare bád oke Keifa [Petrus] dekhis, aur sab bára patháwal wálan bhi. Tab ek din jab pán sau se jáda biswási bhái log ekattha bhail raha, tab U apane ke phin se dekháís. Ulog me se kuch mar gail hai, baki dher log abbe jiye hai. Tab Ya'aqov [Yakobus] oke dekhis, aur phin se sab dusar patháwal wálan bhi. Ant me U apane ke hamke bhi dekháís. Ham cáhe jaise ek larka rahili jaun na pura din ke raha aur paida bhail, tabbo ham oke dekhli."* **Javaans:** *"Pitutor sing tak gelar marang kowé kuwi ya pitutor sing tak tanpa sangka liyané lan sing penting déwé yakuwi, Mashiach wis mati nyangga dosané awaké déwé, ya kaya sing ketulis nang Kitab. Dèkné terus dikubur lan Dèkné tangi menèh sangka pati ing telung dinané, uga wis ketulis nang Kitab. Mashiach terus ngétok marang Keifa [Pétrus], sakwisé kuwi terus ngétok marang rasul sing rolas. Dèkné terus ngétok menèh, saiki marang murid-muridé bebarengan kliwat limang atus okèhé; murid-murid iki okèh sing saiki ijik urip, saloké wis pada mati. Mashiach terus ngétok marang Ya'aqov [Yakobus] lan sakwisé kuwi marang rasul sing rolas kabèh. Sing kèri déwé Mashiach ngétok marang aku, senajan aku iki kenèng dipadakké karo bayi sing lairé*

kelaten.” (1 Korinthiërs 15:3-8). En dan had hij het nog niet eens over de vrouwen, aan wie Yeshua verschenen is, en de Emmaüsgangers. Dat de opstanding van Yeshua vóór alles en in hoofdzaak een puur Joodse geloofservaring was, blijkt uit het felle pleidooi van Sha’ul tegenover de gelovigen in Korinthe, die dit maar niet konden bevatten: *“Indien nu van de Mashiach gepredikt wordt, dat Hij uit de doden is opgewekt, hoe komen sommigen onder u ertoe te zeggen, dat er geen opstanding der doden is? Indien er geen opstanding der doden is, dan is ook de Mashiach niet opgewekt. En indien de Mashiach niet is opgewekt, dan is immers onze prediking zonder inhoud, en zonder inhoud is ook uw geloof. Dan blijken wij ook valse getuigen van G’d te zijn, want dan hebben wij tegen G’d in getuigd, dat Hij de de Mashiach opgewekt heeft, die Hij toch niet heeft opgewekt, indien er geen doden opgewekt worden. Immers, indien er geen doden opgewekt worden, dan is de Mashiach ook niet opgewekt; en indien de Mashiach niet is opgewekt, dan is uw geloof zonder vrucht, dan zijt gij nog in uw zonden. Dan zijn ook zij, die in de Mashiach ontslapen zijn, verloren. Indien wij alleen voor dit leven onze hoop op de Mashiach gebouwd hebben, zijn wij de beklagenswaardigste van alle mensen. Maar nu, de Mashiach is opgewekt uit de doden, als eersteling van hen, die ontslapen zijn. Want, dewijl de dood er is door een mens, is ook de opstanding der doden door een mens. Want evenals in Adam allen sterven, zo zullen ook in de Mashiach allen levend gemaakt worden. Maar ieder in zijn eigen rangorde: de Mashiach als eersteling, vervolgens die van de Mashiach zijn bij zijn komst; daarna het einde, wanneer Hij het koningschap aan G’d de Vader overdraagt, wanneer Hij alle heerschappij, alle macht en kracht onttroond zal hebben. Want Hij moet als koning heersen, totdat Hij al zijn vijanden onder zijn voeten gelegd heeft. De laatste vijand, die onttroond wordt, is de dood, want alles heeft Hij aan zijn voeten onderworpen.”* **Surinaams:** *“Efu wi e ferteri un tak’ Mashiach kon na libi baka, dan fa a kan tak’ sonwan fu unu e taki tak’ dedesma no e opo baka? Bika efu a tru tak’ dedesma no e opo baka, dan Mashiach no opo baka tu. Èn efu Mashiach no opo baka, dan den sani san wi e ferteri unu no abi warti, èn a bribi fu unu no abi warti tu. Dan a sori tak’ wi lei gi Gado tu, bika wi ferteri tak’ A meki Mashiach kon baka na libi. Ma efu dedesma no e opo baka, dan Gado no meki Mashiach opo baka. Bika efu dedesma no e opo baka, dan Mashiach srefi no opo baka tu. Èn efu Mashiach no opo baka, dan a bribi fu unu na wan soso sani, dan un no kon fri fu un sondu. Èn dan den sma di dede nanga a bribi ini Mashiach go lasi. Efu a howpu san wi abi na ini Mashiach, de soso fu wi libi dya na grontapu, dan wi de fu sari moro leki ala tra libisma. Ma a tru tak’ Mashiach opo baka na dede. Na so A tron a fosiwan fu ala sma di dede kba. Bika fu di na wan libisma ben meki tak’ wi alamala abi fu dede, so a de now tak’ wan tra libisma e meki tak’ sma di dede o opo baka. Bika neleki fa Adam meki tak’ ala libisma e dede, na so a de tu tak’ Mashiach e meki ala sma opo baka na dede. Ma ibri sma o opo te en yuru kisi. Mashiach leki fosiwan, èn te A e drai kon baka, dan den sma fu En o opo baka. Dan a kba fu ala sani o doro te Mashiach gi a tiri abra na ini anu fu Gado a P’pa, èn te A tyari wan kba kon na ala rigeri, nanga ala makti nanga krakti. Bika Mashiach o de kownu te leki A poti ala En feyanti na ondro En futu. A laste feyanti san Mashiach o poti na wan sei, na dede. Bika: A poti ala sani na ondro En futu. Ma te a skrifi tak’ A poti ala sani na ondro En futu, dan dati no e teri gi Gado. Bika na Gado poti ala sani na ondro Mashiach.”* **Hindoestaans:** *“Jaun hamlog parcár karli ki Mashiach marke ji uthal, epar tulog me se kuch log kaise bol sake hai ki kabhi na koi marke ji uthiga? Jab aise rahat, tab Mashiach bhi abbe talak maral rahat. Aur jab U abbe talak maral rahat, tab hamlogke parcár bekámil rahat, aur tulog jhuttthe ke okare me biswás karte. Tab hamlog Parmeswar ke bise me bhi jhuth bolle rahiti. Hamlog to bolli rahili ki U Mashiach ke jijáis raha. Aur jab maral log kabhi na ji utháwal ját, tab Parmeswar bhi Mashiach ke na jijáwat. Jab maral logan na jinda hoi jái, tab Mashiach bhi na ji uthal hai. Aur jab Mashiach ab na jiyat, tab tulogke biswás be-kámil rahat aur tulog abbe talak páp me dubal rahite. Aur jaun manai Mashiach me sámil raha aur mar gail, usab kabhi na Parmeswar ke sáth rahi páwat. Jab hamlog kháli i jiwán khátin Mashiach par bharosa kar sakti, tab hamlog dunia par sab se hát kare láik insán rahiti. Baki Mashiach sacce ke maral manai me se ji uthal hai! U pahila insán hai jaun marke jijáwal gail hai. Jaise pahila insán ke páp ke káran se ab sab manai logan mar ja hai, aisahi sab manai ji utháwal jái sakiga ek insán ke bhalái dwára. Sab manai Adam ke aulád hai, ohi se sab koi mare hai. Aisane Mashiach ke dwára okar sab sámil wálan jiyáwal jái. Baki i sab to ápan tem se pura hoiga. Pahile Mashiach ji uthal hai. Tab ek din jab u lautke áiga, tab okar sab biswási log bhi jiyáwal jáiga. Tab sab jug ekdam pura hoi jáiga. Tab Mashiach sab rakam kharáb ráj, hukum aur tágat nás kar deiga, aur u ápan rájpát*

Pita Parmeswar ke háth me saup deiga. Oke cáhi Rája ghat ráj caláwe ke jab talak okar sab dusman okar gor ke tare na rahiga. Aur sab se ákhri dusman jaun jital jáiga, U maut hai. Parmeswar to sab cij Mashiach ke gor ke tare dharwáis hai. Baki jab u bole hai sab cij tab ekar matlab na hai ki U Pita Parmeswar ke bhi jitiga. Ohi to Mashiach ke jite ke mauka deis.”

Javaans: *“Para sedulur, nèk awaké déwé mulangi nèk Mashiach wis tangi sangka pati, lah nang pasamuamu kok ènèng wong siji-oro sing ngomong nèk wong mati ora bakal tangi menèh. Semunggoné tenan nèk wong mati ora tangi menèh, tibaké Mashiach ya ora tangi sangka pati. Lah nèk Mashiach ora tangi sangka pati tenan, tibaké pitutur sing digelar karo awaké déwé kuwi kotong ora ènèng tegesé lan enggonmu pretyaya marang Gusti Elohim tibaké ya muspra. Lah nèk ngono tenan, tibaké awaké déwé goroh bab Gusti Elohim, awit awaké déwé ngomong nèk Gusti Elohim nangèké Mashiach sangka pati, nanging jaréné ora ènèng wong tangi sangka pati. Dadiné nèk miturut omongan kuwi Mashiach ya ora tangi sangka pati, awit ora ènèng wong tangi sangka pati. Lah nèk Mashiach ora ditangèkké sangka pati, pretyayamu ya ora ènèng tegesé blas lan tibaké kowé ijk kejiret ing dosa-dosamu. Nèk ngono tenan, tibaké wong pretyaya sing wis pada mati ya tyilaka tenan, awit mati nggawa dosané. Lah nèk enggoné awaké déwé pretyaya marang Mashiach kuwi namung kanggo uripé awaké déwé suwéné nang donya kéné waé, tibaké awaké déwé dadi wong sing tyilaka déwé nang jagat kéné. Nanging ora ngono para sedulur, sing bener yakuwi: Mashiach pantyèn wis ditangèkké sangka pati. Dèkné sing tangi sangka pati sing ndisik déwé lan jalaran sangka kuwi awaké déwé ngerti nèk wong sing pretyaya sing pada mati bakal tangi menèh. Awit wong siji sing marakké wong kabèh mati lan semono uga wong siji sing marakké kabèh wong bisa tangi menèh sangka pati. Kaya enggoné kabèh wong katut mati karo Adam, semono uga kabèh wong sing wis dadi siji karo Mashiach bakal katut urip menèh karo Mashiach. Nanging siji-sijiné ditangèkké manut wantyiné déwé-déwé, yakuwi: sing ndisik déwé Mashiach, terus wong-wong sing pretyaya, mbésuk nèk Mashiach teka menèh. Sakwisé kuwi terus entèké jaman. Mashiach bakal nelukké sak ènèngé penggedé, pemréntah lan pangwasa lan kabèh kuwi bakal dipasrahké marang Gusti Elohim Bapaké. Awit Mashiach kudu njagong dadi ratuné jagat nganti mungsuhé kabèh wis ditelukké karo Gusti Elohim. Mungsuh sing gedé déwé sing bakal ditelukké kuwi pati. Nang Kitab ya wis ketulis ngéné bab iki: Gusti Elohim wis nelukké sembarang kabèh ing sak ngisoré Mashiach. Tembung sembarang kabèh kuwi ora ngomongké nèk Gusti Elohim mbarang katut, awit Gusti Elohim déwé sing nelukké sembarang mau marang Mashiach.”* (1 Korinthiërs 15:12-27). Sha’ul zegt hier dus tegen de niet alleen Grieks sprekende maar helaas vaak ook nog Grieks denkende Korinthiërs, dat hun geloof zonder inhoud is als zij de opstanding niet kunnen of willen geloven en aanvaarden. Binnen het Jodendom werd aan het geloof in de opstanding zelfs zoveel waarde gehecht, dat van degenen, die het loochenden gezegd werd, dat ze buiten het heil stonden. Een uitspraak uit de Mishna vormt nog steeds het uitgangspunt van deze beschouwing en bezit dus een canonieke status: *“Maar dezen hebben geen deel aan עולם הבא Olam Haba [de toekomstige wereld]: hij die niet gelooft dat de תחיית המתים Teshiat haMetim [herleving der doden] reeds in de תורה Tora wordt verkondigd; hij die loochent dat de gehele Tora door de Eeuwige geopenbaard is, en de afvallige.”* (Sanhedrin 10:1). Deze tekst uit de Mishna heeft door de eeuwen heen geleid tot uitstoting en het uitspreken van de banvloek. Wie niet in de opstanding geloofde, werd eenvoudig niet meer als Jood beschouwt. Dit verklaart dus ook de ons bekende vijandige houding van de פרושים P’rushim [Farizeeën] tegenover de צדוקים Tzadukim [Sadduceeën], die wij regelmatig in B’rit haChadasha [het Nieuwe Testament] tegenkomen, en die ook Sha’ul haShaliach [de apostel Paulus] gebruikte, om de P’rushim zonder moeite tegen de Tzadukim te kunnen uitspelen, toen hij zich in [Jeruzalem] voor de Hoge Raad moest verdedigen: *“En daar Sha’ul [Paulus] wist, dat het ene deel behoorde tot de Tzadukim en het andere tot de P’rushim, riep hij in de Raad: Mannen broeders, ik ben een Parush, een zoon van P’rushim, ik sta terecht om de hoop en de opstanding der doden. En toen hij dit zeide, kwam er tweedracht tussen de P’rushim en de Tzadukim en de menigte werd verdeeld. Want de Tzadukim zeggen, dat er geen opstanding is, noch engel of geest, maar de P’rushim belijden zowel het een als het ander. En er ontstond groot geschreeuw, en sommige van de סופרים Soferim [schriftgeleerden] van de groep der P’rushim stonden op en streden heftig en zeiden: Wij vinden generlei kwaad in deze mens!”* (מעשי השליחים Ma’asei haSh’lichim [Handelingen] 23:6-9). Ook Yeshua werd uiteraard geconfronteerd met dezelfde

Tzadujim, die Hem met een gemene strikvraag probeerden in moeilijkheden te brengen: “En er kwamen Tzadujim tot Hem, die beweren, dat er geen opstanding is, en zij ondervroegen Hem en zeiden: Rabbi, Moshe [Mozes] heeft ons voorgeschreven, indien iemands broeder sterft en een vrouw nalaat, doch geen kind achterlaat, dat dan zijn broeder de vrouw moet nemen en voor zijn broeder nakomelingschap verwekken. Nu waren er zeven broeders. En de eerste nam een vrouw en liet bij zijn sterven geen nakomelingschap achter. En de tweede nam haar en stierf zonder nakomelingschap na te laten. En de derde evenzo. En geen van die zeven liet nakomelingschap achter. Het laatst van allen stierf ook de vrouw. In de opstanding, wanneer zij opstaan, van wie van hen zal zij dan de vrouw zijn? Want alle zeven hebben haar tot vrouw gehad. Yeshua sprak tot hen: Dwaalt gij niet daarom, dat gij de Schriften niet kent noch de kracht G'ds? Want wanneer zij uit de doden opstaan, huwen zij niet, en worden zij niet ten huwelijk genomen, maar zij zijn als engelen in de hemelen. Wat nu de doden betreft, dat zij opgewekt worden, hebt gij niet gelezen in het boek van Moshe, bij de braamstruik, hoe G'd tot hem sprak, zeggende: Ik ben de G'd van Avraham [Abraham] en de G'd van Yitz'chaq [Isaak] en de G'd van Ya'aqov [Jakob]? Hij is niet een G'd van doden, maar van levenden. Gij dwaalt wel zeer.” [Marcus 12:18-27; vgl. Mt. 22:23-33 en Lc. 20:27-40].

Leeft Avraham?

Voor de voorlaatste zin van dit hoofdstuk is zeer interessant. Yeshua zegt hier duidelijk, dat Avraham, Yitz'chaq en Ya'aqov niet tot de doden gerekend mogen worden, want de Eeuwige is geen G'd van doden, maar van levenden. Wat Avraham betreft, vinden we het bewijs reeds in בראשית B'reshit - Genesis 17:7-8, waarin de Eeuwige tot Avram spreekt: “Ik zal Mijn verbond oprichten tussen Mij en u en uw nageslacht in hun geslachten, tot een eeuwig verbond, om u en uw nageslacht tot een G'd te zijn. Ik zal aan u en uw nageslacht het land, waarin gij als vreemdeling vertoeft, het ganse land כנען K'na'an [Kanaän], tot een altoosdurende bezitting geven, en ik zal hun tot een G'd zijn.” In deze belofte van haShem aan Avram kunnen we twee belangrijke punten opmerken: In de eerste plaats zegt de Eeuwige: “...aan u en uw nageslacht” en in de tweede plaats zegt Hij: “...het ganse land K'na'an, tot een altoosdurende bezitting.” Beide beloftes zijn nog steeds niet vervuld. Ten eerste was het enige stukje land, dat Avraham tot nu toe heeft bezeten maar net groot genoeg om er begraven te worden: “En Avraham gaf de geest en stierf in hoge ouderdom, oud en van het leven verzadigd, en hij werd vergaderd tot zijn voorgeslacht. En zijn zonen Yitz'chaq [Isaäk] en Yish'ma'el [Ismaël] begroeven hem in מערת המכפלה M'arat haMach'pela [de spelonk van Makpela], in het veld van Efron Ben-Tzochar haChiti [Efron, de zoon van de Hethiet Sochar], dat tegenover Mam're gelegen is, het veld, dat Avraham van de B'nei-Chet [Hethieten] had gekocht; daar werd Avraham begraven, evenals zijn vrouw Sara.” (בראשית B'reshit [Genesis] 25:8-10). Ten tweede heeft de Eeuwige beloofd, dat het hele land totaal en blijvend in bezit van Avraham en zijn nageslacht zal zijn. Ook deze belofte is niet vervuld zolang het land maar gedeeltelijk en tijdelijk in bezit is, wat tot nu toe het geval is. Sinds 1948 klampt Medinat Yisra'el [de staat Israël] zich onder bedreiging en tegenstand vast aan een gebied dat slechts een klein gedeelte is van het totale bezit dat de Eeuwige beloofd heeft, en dan nog maar te zwijgen over het feit dat de vorige en huidige Israëliëse regering zelfs land weggeeft in ruil voor een vrede die toch nooit zal komen buiten Yeshua om. Zelfs al zou Israël in de komende jaren op de één of andere wijze wel het héle land dat de Eeuwige beloofd heeft, onder beheer krijgen, dan nog zou de belofte niet helemaal vervuld zijn, want G'd zei duidelijk tegen Avram: “...aan u en uw nageslacht.” Deze belofte kan dus niet zonder de opstanding vervuld worden. מערת המכפלה Ma'arat haMach'pela [de spelonk van Makpela] moet derhalve eerst zijn doden teruggeven. Avraham moet opgewekt worden, want als er geen opstanding zou zijn, zoals de Tzadujim beweerden, zou G'ds belofte aan Avraham nooit vervuld worden. Zo zien we, dat hier dus eigenlijk een dubbele belofte is gegeven: de belofte aangaande het altoosdurende bezit van het land sluit tegelijkertijd de belofte aangaande de opstanding in. Dit is duidelijk één van de Torateksten, die de eerder aangehaalde Mishna bedoeld [Sanhedrin 11:1]. De twistvraag omtrent het zwagerhuwelijk, die de Tzadujim aan Yeshua stelden, komen we overigens ook in de Talmud tegen. Zo wordt er bijvoorbeeld een geval beschreven, waarbij één van 13 broers via het zwagerhuwelijk de twaalf vrouwen van zijn gestorven broers getrouwd zou hebben (Seder Nashim, traktaat Yebamot 4:6b). De bedoeling hiervan was

natuurlijk om het opstandingsgeloof belachelijk te maken en is typerend voor de manier waarop de Tzaducim de spot dreven met de geloofsbeleving van de P'rushim. Met het boven aangehaalde antwoord slaagde Yeshua er echter in, de Tzaducim tot zwijgen te brengen: *“Toen de P'rushim gehoord hadden, dat Hij de Tzaducim tot zwijgen had gebracht, kwamen zij bijeen”* (מתתיהו Matityahu [Mathéüs] 22:34a).

Teshiat haMetim - Herleving der doden

Het geloof in de Opstanding was op dat moment al ruim tweeduizend jaar lang gemeengoed binnen het Jodendom en groeide spoedig bij alle gelovige Joden uit tot een volkomen heilszekerheid. Driemaal per dag bidt tot op heden iedere vrome Jood, al dan niet Messiasbelijdend, in de שמונה-עשרה Sh'mone-Ez're [het Achttiengebed], het oorspronkelijk uit 18 B'rachot bestaande hoofdgebed: *“U zorgt met liefde voor de levenden, brengt met grote barmhartigheid doden weer tot leven, steunt die vallen, geneest zieken, bevrijdt gevangenen en houdt de belofte van trouw aan hen die in het stof slapen. Wie is als U, Heer over de krachten, wie is U gelijk, Koning die laat sterven en weer tot leven brengt en die hulp als een bloem laat opkomen”*. Tussen Rosh haShana en Yom Kipur voegt men hier aan toe: *“Wie is als U, Vader, die met barmhartigheid Zijn schepselen met leven bedenkt. U bent trouw - aan Uw belofte - doden weer tot leven te brengen. Geprezen zijt Gij, Eeuwige, die de doden weer tot leven brengt”*. (Sidur pag. 43, 44, 133, 259 en 277). In de 13 geloofspunten, de belangrijkste grondslagen van de Joodse g'dsdienst, zoals die geformeerd zijn door de grote codicator en g'dsdienstfilosoof Moshe Ben Maimon, ook Maimonides of Rabbi Rambam genaamd (1135-1204), vinden we onder punt 13 de belijdenis: *“Ik geloof er volledig aan, dat er een herleving der doden zal zijn op een tijd dat de Schepper, wiens Naam geprezen is en wiens faam zo hoog is en voor altijd verheven is, het wil”*. Rabbi Yosef Ra'abetz, een slachtoffer van de Jodenverdrijving uit Spanje, schreef omstreeks 1495: *“De christenen geloven net als wij in de schepping van de aarde, de aartsvader, de openbaring, de vergelding en de opstanding der doden. Gezegend zij de Eeuwige, de G'd van Israël, die maakte dat ons deze dingen zijn gebeven... want als die christelijke naties er niet waren, dan had ons geloof - wat G'd verhoede - aan het wankelen kunnen raken...”* Evenals de kruisdood van onze Mashiaach als historische gebeurtenis niet ontkend kan worden, twijfelt geen enkele Jood, die zijn eigen religie serieus neemt, aan de opstanding van Yeshua. Rabbijn Samuel Sandmehl ziet in het geloof in de opstanding een bevestiging voor het feit dat Yeshua uniek was: *“Slechts van een Jood, uitzonderlijk in Zijn unieke combinatie van eigenschappen, konden andere Joden geloven dat Hem een bijzondere opstanding deelachtig was geworden”*. (A Jewish Understanding of the New Testament, *Cincinnati* 1957). Rabbijn Leo Beck zag in de opstanding van Yeshua een integraal bestanddeel van diens Joodse ambiance en schreef in 1938: *“Voor ons staat een Man, wiens discipelen uit Zijn eigen volk afkomstig zijn: zij zochten de Mashiaach, de Zoon van David, de Beloofde en in Hem vonden zij die voorgoed, en daaraan hielden zij vast. Hier in Israël heeft Hij Zijn volgelingen onder de ban van Zijn persoonlijkheid gebracht, wier geloof in Hem uitging boven Zijn dood, zodat hun bestaan werd bepaald door de zekerheid dat Hij - zoals de profeet had voorspeld - ten derden dage van de doden was opgestaan”*. J. Carmel, een bekende Israëliische docent en schrijver, heeft ooit geschreven: *“Als de profeet Elia in een vurige wagen ten hemel is gevaren, waarom zou Yeshua dan niet opstaan en ten hemel varen?”* Als wij er dus van uitgaan dat de gelovige Joden (let wel: de hierboven geciteerde personen zijn wel gelovige, maar géén Messiasbelijdende Joden!!!) zonder meer de opstanding van Yeshua als integraal onderdeel van hun eigen geloof en dus als wáár beschouwen, dan rijst bij het lezen van מתתיהו Matityahu [Matthéüs] 28:11-15 de vraag, waarom de Hoge Raad liegt over de opstanding van Yeshua: *“Toen zij onderweg waren, zie, enigen van de wacht kwamen in de stad om de overpriesters al het gebeurde te berichten. En in een vergadering met de oudsten kwamen zij tot een besluit en zij gaven de soldaten veel geld, en zij zeiden: Zegt, Zijn discipelen zijn des nachts gekomen en hebben Hem gestolen, terwijl wij sliepen. En indien dit de stadhouder ter ore komt, wij zullen het in orde brengen en maken, dat gij buiten moeite blijft. En zij namen het geld aan en deden zoals hun gezegd was. En dit gerucht is onder de Joden verbreid tot de dag van heden toe.”* Waarom heeft het Sanhedrin er zo veel geld voor over om de opstanding van Yeshua geheim te houden? Waarom mag het volk het niet weten? Wat is het verschil tussen de opstanding van Yeshua en de opstanding van alle mensen, waarin de P'rushim geloofden? Het antwoord

op die vragen geven zij zelf in מתייהו Matityahu [Matthéüs] 27:62-66: *“De volgende dag, dat is na de Voorbereiding, kwamen de Kohanim haG’dolim [overpriesters] en de P’rushim [Farizeeën] gezamenlijk tot Pilatus, en zij zeiden: Heer, wij hebben ons herinnerd, dat die verleider bij zijn leven gezegd heeft: Na drie dagen word Ik opgewekt. Geef daarom bevel het graf te verzekeren tot de derde dag; anders konden zijn discipelen Hem komen stelen, en tot het volk zeggen: Hij is opgewekt uit de doden, en de laatste dwaling zou erger zijn dan de eerste. Pilatus zeide tot hen: Hier hebt gij een wacht, gaat heen en verzekert het naar uw beste weten. Zij gingen heen en verzekerden het graf met de wacht, na de steen verzegeld te hebben”.* Dát was dus het verschil: in tegenstelling tot alle andere opgewekten kon Yeshua reeds van te voren het exacte tijdstip van Zijn opstanding uit het graf noemen: *“Van toen aan begon Yeshua haMashiach zijn Talmidim [discipelen] te tonen, dat Hij naar Yerushalayim [Jeruzalem] moest gaan en veel lijden van de zijde der oudsten en overpriesters en schriftgeleerden en gedood worden en ten derden dage opgewekt worden.”* (Mt. 16:21) - *“Terwijl zij samen in haGalil [Galilea] verkeerden, zeide Yeshua tot hen: Ben haAdam [de Zoon des mensen] zal overgeleverd worden in de handen der mensen, en zij zullen Hem ter dood brengen en ten derden dage zal Hij opgewekt worden.”* (Mt. 17:23) - *“En zij zullen Hem overleveren aan de גוים Goyim [heidenen] om Hem te bespotten en te geselen en te kruisigen, en ten derden dage zal Hij opgewekt worden.”* (Mt. 20:19). Deze drievoudige aankondiging maakt Zijn opstanding zo anders! Het laat zien, dat Hijzelf anders is! Het laat zien dat Hij de langverwachte Mashiach is!

De na Yeshua opgewekte heiligen

In למתייהו אשר הבשורה haB'sora asher l'Matit'yahu [het Evangelie naar Matthéüs] lezen wij overigens, dat er vlak na de opstanding van Yeshua nog een tweede opstanding volgde: *“En zie, het voorhangsel van de Tempel scheurde van boven tot beneden in tweeën, en de aarde beefde, en de rotsen scheurden, en de graven gingen open en vele lichamen der ontslapen heiligen werden opgewekt. En zij gingen uit de graven na Zijn opstanding en kwamen in de heilige stad waar zij aan velen verschenen!”* **Surinaams:** *“A srefi momenti dati a garden ini a Santa Presi priti langalanga na mindri fu loktu kon te na gron. A gron seki èn den ston priti. Grebi opo tu, èn furu sma fu Gado di ben dede kba, kon na libi baka. Den kmopo ini den grebi, èn baka di Yeshua kon na libi baka den go ini a santa foto Yerusalem pe den sori densrefi na furu sma!”* **Hindoestaans:** *“Aur dekh, ohi tem par Parmeswar ke mahal ke pawitr jagaha ke parda uppar se nice talak phat gail, dharti hile lagal, aur barka patthar phate lagal. Aur kuch kabar khul gail aur dher biswási maral log ji uthal. Aur jab Yeshua ji uth gail raha tab usab kabar me se nikarke Yerusalém me gail aur huwa par dher manai log usabke dekhis!”* **Javaans:** *“Ing waktu kuwi kordèné Gréja Gedé suwèk dadi loro, sangka nduwur mengisor. Terus ènèng lindu lan gunung-gunung pada mbengkak. Kuburan-kuburan pada menga lan okèh wong mati sing mauné temen nurut Gusti, pada urip menèh. Wong-wong iki pada metu sangka kuburané lan sakwisé Gusti Yeshua tangi sangka pati, wong-wong iki mlebu nang Kuta Sutyi Yérusalèm. Nang kono wong okèh pada weruh wong-wong iki!”* (מתייהו Matityahu [Matthéüs] 27:51-53). Ook deze tekst roept enkele vragen op:

- 1) Wie waren de ontslapen heiligen, die uit hun graven opstonden. En is het woord ‘heiligen’ wel een goede vertaling? Moet het niet ‘rechtvaardigen’ zijn? Worden hier misschien alle rechtvaardige gelovigen uit TeNaCH [het Oude Testament] bedoeld?
- 2) Was dan ook David haMelech [Koning David], de directe voorvader van Yeshua één van de opgewekte heiligen?
- 3) Was er een verschil tussen de opgewekte heiligen en de door Yeshua opgewekte doden zoals het dochttertje van Ya’ir [Jaïrus] en L’azar [Lazarus]?
- 4) Wat gebeurde er daarna met de opgestane heiligen? Waar zijn ze nú?

De Bijbel - G’ds Woord - geeft ons antwoord op al onze vragen, maar alleen als wij de teksten zorgvuldig lezen, op details letten en teksten met elkaar vergelijken:

1. Wie de opgestane heiligen waren, weten we niet, in elk geval waren het niet àl de rechtvaardige gelovigen uit TeNaCH, want Matityahu schrijft duidelijk: *“Vele lichamen der ontslapen heiligen werden opgewekt”.* Velen - maar niet allen! Voor de vraag of er in de grondtekst inderdaad het woord ‘heiligen’ staat of veeleer ‘rechtvaardigen’, zullen we zowel

de Griekse alsook de Hebreeuwse versie van deze tekst moeten raadplegen: και ιδου το καταπετασμα του ναου εσχισθη εις δυο απο ανωθεν εως κατω και η γη εσεισθη και αι πετραι εσχισθησαν, και τα μνημεια ανεωχθησαν και πολλα σωματα των κεκοιμημενων **αγιων** ηγερθη. και εξελθοντες εκ των μνημειων μετα την εγερσιν αυτου εισηλθον εις την αγιαν πολιν και ενεφανισθησαν πολλοις - In vers 52 vinden we inderdaad het Griekse woord voor 'heiligen': **αγιων hagios!** En nu kijken we in de Hebreeuwse versie van deze tekst:

והנה פרכת ההיכל נקרעה לשנים קרעים מלמעלה למטה ארץ רעשה וצורים

התבקעו: וקרעים נפתחו ויקיצו רבים מעצמות הקדושים אשר בארץ ישנים המה:

Ook hier vinden we in vers 52 het woord **קדושים Q'doshim**, hetgeen 'heiligen' betekend.

2) David haMelech [koning David] was er in

elk geval niet bij, want Keifa haShaliach (de apostel Petrus) zegt 50 dagen later in **מעשי** Ma'asei [Handelingen] 2:29 tijdens Shavuot [Pinksteren]: *"Mannen broeders, men mag vrijuit tot u zeggen van de aartsvader David, dat hij en gestorven en begraven is, en zijn graf is bij ons tot op deze dag."*

3) Er was een groot verschil tussen de in bovenstaande tekst genoemde opgestane heiligen, die voor altijd uit de heerschappij van de dood en het graf zijn opgestaan en de mensen, die Yeshua tijdens Zijn bediening op aarde evenals Eliyahu [Elia] en Elisha [Elisa] uit de doden heeft opgewekt. Dezen waren namelijk slechts tijdelijk teruggeroepen tot het zelfde natuurlijke aardse leven dat ze voorheen leefden en zijn na verloop van tijd opnieuw gestorven en begraven. De heiligen daarentegen, die samen met of beter gezegd kort na Yeshua zijn opgestaan, hadden deel aan *Zijn* opstanding. Zij gingen een geheel nieuw leven binnen en ontvingen nieuwe, verheerlijkte lichamen, gelijk aan het lichaam dat Yeshua zelf ontvangen had. In vers 53 lezen wij immers, dat zij toen in de heilige stad Yerushalayim aan velen *verschenen*. Ze waren niet langer onderworpen aan de natuurlijke beperkingen van een gewoon, fysiek lichaam. Tussen haakjes: uit vers 53 kunnen we tevens concluderen, dat zij hoogstwaarschijnlijk geen oudtestamentische gelovigen van eeuwen geleden waren, maar mensen die recentelijk overleden waren, want zij zullen ongetwijfeld aan mensen verschenen zijn, die ze kenden. Zij zijn dus met hun opstandinglichamen beslist niet meer in hun graven teruggekeerd om daar opnieuw aan de ontbinding te worden overgegeven, want zij waren immers al verheerlijkt. En daarmee komen we bij de laatste vraag: Als ze niet meer opnieuw gestorven zijn en dus het eeuwige leven in hun nieuwe opstandingslichamen hebben ontvangen, waar zijn ze dan nú? Wat werd er van hen ná hun opstanding? Lopen ze nu nog steeds tussen ons rond zonder dat wij er erg in hebben?

Een wolk van getuigen

In **מעשי** Ma'asei [Handelingen] 1:9 vinden we in de beschrijving van de hemelvaart een belangrijke aanwijzing: *"En nadat Hij dit gesproken had, werd Hij opgenomen, terwijl zij het zagen, en een wolk (Hebreeuws: ענן Anan, Grieks: νεφος nephos) onttrok Hem aan hun ogen!"* **Surinaams:** *"Baka di A taki den sani disi, Gado teki En go na heimmel let' na den fesi. Dan wan wolku tapu En, èn den no ben kan si En moro!"* **Hindoestaans:** *"Tab jab U batiái cukal raha, tab cela log dekhis ki Yeshua uppar ja hai. Bas ek tukkara bádar oke ár kar leis aur usab oke na dekh páis!"* **Javaans:** *"Sakwisé ngomong ngono kuwi Gusti Yeshua terus munggah nang swarga. Para rasul pada weruh mungguhé nganti ora kéték, awit terus ketutupan méga!"* Het is dus duidelijk dat deze heiligen, die in de opstanding van Yeshua deelden, ook in Zijn hemelvaart deelden! Maar is dit ècht wel zo duidelijk? Waar staat dat dan? In het stukje dat we zojuist hebben gelezen! Een wolk onttrok Hem aan hun ogen. Wat voor een wolk? Daarvoor moeten we **עבריים** Ivrim [Hebreeën] 12:1 raadplegen: *"Daarom dan, laten ook wij, nu wij zulk een grote wolk van getuigen (Hebreeuws: ענן עדים Anan Edim, Grieks: νεφος μαρτυρων nephos martyron) rondom ons hebben, afleggen alle last en de zonde, die ons zo licht in de weg staat, en met volharding de wedloop lopen, die voor ons ligt"*. Wat is dit voor een 'wolk van getuigen' waarover de schrijver van de Hebreeënbrieff hier spreekt? Het tekstverband maakt duidelijk dat de schrijver hier doelt op al de heiligen, wiens geloofsdaden hij beschreven heeft in het voorafgaande hoofdstuk. Deze lang geleden gestorven heiligen worden ons hier dus getekend als een wolk van getuigen die iedere gelovige omringt die in dit leven de wedloop van het geloof gaat lopen. Zo zien we dat het beeld van de wolk hier wordt

verbonden met de geloofsgetuigen uit TeNaCH. Een logische gevolgtrekking is derhalve dat Yeshua op de dag van Zijn hemelvaart werd omringt door een wolk van getuigen (ענן עדיים Anan Edim): de heiligen, die met Hem waren opgewekt! Vandaar dat we dus lezen: “...en een wolk (ענן Anan) onttrok Hem aan hun ogen”. We weten ook dat er een grote overeenkomst is tussen de hemelvaart van Yeshua en Zijn wederkomst: “Deze Yeshua, die van u opgenomen is naar de hemel, zal op dezelfde wijze wederkomen, als gij Hem ten hemel hebt zien varen.”

Surinaams: “A srefi Yeshua disi, di Gado teki go na heimel, o drai kon baka tapu a srefi fasi fa un si tak’ A go na heimel!”

Hindoestaans: “Yeshua tulogke bic me se swarag me lewal gail hai. Jaise tulog oke swarag ke or jât dekhle, oisane U phin lautke áiga!”

Javaans: “Kaya enggonmu pada weruh Gusti Yeshua mungguh nang swarga, ya ngono kuwi Dèkné bakal balik menèh!” (מעשי Ma’asei [Handelingen] 1:11). Het zal ons derhalve ook niet verbazen, dat we in dit verband eveneens het woord wolken (עננים Ananim) tegen komen: “En Yeshua zeide: Ik ben het, en gij zult de Zoon des mensen zien, gezeten aan de rechterhand der Macht en komende met de wolken des hemels (Hebreeuws: עם-ענני השמים im-Ananei haShamayim).” Let wel: het woordje עם ‘im’ betekent ‘samen met’, dus Yeshua zegt hier in Marcus 14:62 niet dat Hij *in* of *op* de wolken komt, maar met de wolken! Dat blijkt overigens ook uit דניאל Dani’el [Daniël] 7:13, waar wij lezen: “Ik bleef toekijken in de nachtgezichten en zie, met de wolken des hemels. (עם-ענני שמיא im-Ananei Sh’maya) kwam iemand gelijk een mensenzoon.” Alweer hetzelfde עם im: samen met, niet in of op! Maar waarom zegt Yeshua dat Hij samen met de wolken des hemels komt? Omdat de wolken des hemels de heiligen zijn, die zich nu in de hemel bevinden. In זכריה Zechar’ya [Zacharia] 14:5 wordt dit verduidelijkt: “En de Eeuwige, mijn G’d, zal komen, alle heiligen met Hem (כל-קדשם עמך Kol-Qadoshim im’cha)”. Ook in de חזון ירחון Chazon Yochanan [Openbaring van Johannes] 1:7 lezen we: “Zie, Hij komt met de wolken (עם-העננים im-haAnanim) en elk oog zal Hem zien, ook zij, die Hem hebben doorstoken; en alle stammen der aarde zullen over Hem weeklagen. Ja, amen! - Luku, A e kon nanga den wolku, èn ala sma sa si En, srefi den wan di ben dyuku En na En seibere. Èn ala folku na grontapu sa bari krei te den si En. Iya, amen!” Zo vervullen opstanding en hemelvaart van Yeshua omringt door Zijn heiligen op uiterst nauwkeurige en volkomen wijze alles wat zowel TeNaCH alsook B’rit haChadasha hierover hebben voorzegd, en het zou ook precies gelijk zijn aan de wijze waarop Zijn beloofde wederkomst zich zal voltrekken: “Doch wij willen u niet onkundig laten, broeders, wat betreft hen, die ontslapen, opdat gij niet bedroefd zijt, zoals de andere mensen, die geen hoop hebben. Want indien wij geloven, dat Yeshua gestorven en opgestaan is, zal G’d ook zo hen, die ontslapen zijn, door Yeshua wederbrengen met Hem. Want dit zeggen wij u met een woord des Heren: wij, levenden, die achterblijven tot de komst van Adonai, zullen in geen geval de ontslapenen voorgaan, want de Eeuwige zelf zal op een teken, bij het roepen van een aartsengel en bij het geklank van een Shofar [ramshoorn] G’d’s, nederdalen van de hemel, en zij, die in de Mashiach gestorven zijn, zullen het eerst opstaan; daarna zullen wij, levenden, die achterbleven, samen met hen op de wolken in een oogwenk weggevoerd worden, de Eeuwige tegemoet in de lucht, en zo zullen wij altijd met de Eeuwige wezen. Vermaant elkander dus met deze woorden. Maar over de tijden en gelegenheden, broeders, is het niet nodig, dat u geschreven wordt: immers, gij weet zelf zeer goed, dat de dag van Adonai zo komt, als een dief in de nacht.”

Surinaams: “Brada nanga sisa, wi wani fu un sabi san o psa nanga den bribisma di dede kba, fu un no sari leki den tra sma di no abi howpu. Wi e bribi tak’ Yeshua dede èn tak’ A kon baka na libi. Dat’ meki wi e bribi tu tak’ te Yeshua e kon baka, Gado o meki den bribisma di dede kba, kon baka nanga En. Wi e taigi un taki: Te Masra o drai kon baka, dan unu di de na libi ete no o gwe go miti En fosi den bribisma di dede kba. Na Masra srefi taki so. Bika Masra o gi wan order, wan fu den moro prenspari engel o opo en sten, èn a tutu fu Gado o bro. Dan Masra srefi o saka kmoto fu heimel èn den bribisma di dede kba o kon baka na libi fosi. Baka dati wi di de na libi ete, o opo gwe makandra nanga den na loktu fu go miti Masra na tapu den wolku. Na so wi sa de ala ten nanga Masra. Fu dat’ede un mus trowstu makandra nanga den wortu disi!”

Hindoestaans: “Bhái log, ab hamlog mángila tulogse batáwe ki ka hoiga jab ek masihi mar ja hai. Ham na mángila ki tulog udás hoihe jaise be-biswási logan. Usabke ása na hai. Baki hamlog biswás karila ki Yeshua marke ji uthal hai. Ohi se hamlog bhi jánila ki Parmeswar ápan

maral biswási logan ke Yeshua ke dwára aur okar sanghe láí deiga. Sun, jaun hamlog ab batáila, u Prabhu ke bát hai. Jab U lautke áiga, tab jinda masihi log maral logan se pahile okar pás na jáiga. Ek áwáj sunáiga, ekgo pari ke barkwa boláiga aur Parmeswar ke hukum par turahi bajáwal jáiga. Bas Prabhu Yeshua swarag me se utariga. Tab okar maral sámil wálan pahile ji utháwal jáiga. Ekare bád masihi log jaun dharti par rahiga, usab ekwan ke sáth chin bhar me ásmán me uthái lewal jái Prabhu se bhet kare ke. Aisane hamlog sada ke liye okar sáth rahab. Tulogke cáhi i sab bát se apane apane me himmat dewe ke!” **Javaans:** “Para sedulur! Awaké déwé uga kepéngin ngomongi kowé bab wong-wong sing wis mati, dadiné kowé ngerti lan ora usah sedi kaya wong liya-liyané sing ora nduwé pengarep-arep. Awaké déwé pada pretyaya nèk Gusti Yeshua wis mati lan tangi menèh sangka pati? Semono uga awaké déwé ngerti nèk wong kabèh sing pretyaya marang Gusti Yeshua, nanging sing saiki wis mati, mbésuk bakal ditangèkké karo Gusti Elohim, supaya bisa dadi siji karo Gusti Yeshua. Mulané, awaké déwé kepéngin ngélingké marang kowé karo tembungé Gusti Yeshua déwé: awaké déwé sing ijik urip tekan baliké Gusti Yeshua ora pisan-pisan bakal budal ndisik, ninggal sing wis pada mati, ora. Awit mbésuk penggedéné mulékat bakal ngabari ndisik karo swara banter lan trompèté Gusti Elohim bakal muni. Sakwisé kuwi Gusti Yeshua déwé bakal medun sangka swarga. Terus sedulur-sedulur sing wis mati bakal pada tangi ndisik. Sakwisé kuwi, awaké déwé sing ijik urip terus bareng karo sing entas ditangèkké kuwi, munggah nang méga metuki Gusti nang langit. Awaké déwé terus slawas-lawasé dadi siji karo Gusti. Mulané para sedulur, kowé kudu nglipur lan mbangun sakpada-pada karo tembungé Gusti kuwi mau!” (1 Thessalonicenzen 4:13-18) Ik wil deze Bijbelstudie over de herleving der doden afsluiten met de zegen die Sha’ul over ons heeft uitgesproken: “En Hij, de G’d des vredes, heilige u geheel en al, en geheel uw geest, ziel en lichaam moge bij de komst van onze Heer Yeshua haMashiach blijken in allen dele onberispelijk bewaard te blijven.” **Surinaams:** “Wi e begi tak’ Gado di e gi freide, sa meki un kon santa ini ala fasi. Dan un heri yeye, sili nanga skin sa de sondro fowtu te wi Masra Yeshua haMashiach drai kon baka!” **Hindoestaans:** “Parmeswar shánti dewe hai, aur hamlog prátna karila ki U tulogke ekdam pura kare. Hamlog ose mángila ki U tulogke átma, jiw aur dehi rakhe. Tab jab Prabhu Yeshua haMashiach lautke áiga, tab tulog ekdam safa aur be-kasuri rahihe!” **Javaans:** “Para sedulur, awaké déwé ndonga marang Gusti Elohim, sing bisa ngekèki tentrem marang kowé, supaya Dèkné ngresiki uripmu, bèn uripmu ing apa waé bisa kaya Dèkné déwé. Awaké déwé uga ndonga supaya uripmu sak kabèhé, ing roh, nyawa lan raga, bisa resik. Dadiné mbésuk nèk Gusti Yeshua haMashiach teka, ora ènèng wong sing bisa nyalahké kowé!” (1 Thessalonicenzen 5:23). Amen!

Werner Stauder